

la qual pareix que lo christallina va nadant: no és del tot pres ('espès'), ni del tot líquid» (p. 284). És ben possible que OPou donés *quallar* com a forma de València, però també és possible que conegués el mot com a propi de la seva terra. Hi ha, a més, una forma *quaiar*, que el DAG. cita de Bruniquer (c. 1620) en un passatge de sentit no molt clar, potser en el de 'solidificar-se, gelar-se' com ho sospita el dit diccionari: «y l'aygua ve per dos canals... Perquè venint com avans ab canons, se *quaiaven* y l'aygua no podia córrer»;² 10 aquesta forma si no és un castellanisme pot ésser una solució amb -i- de -g'l-. En tot cas, però, en el S. XVII *quallar* devia ser poc conegut en el Principat: el DTO. en l'edició de 1647 duu només «*Cuall* o *formatgera*» i en una edició posterior «*Cuallar* o *fer formatge*»,¹⁵ però en tots dos casos remetent a *formatge*. El Belv. (1803) qualifica *quall* (s. v. *cuall*) i els derivats com d'antiquats.

Avui dia *quallar-se* (amb variant *collar-se*) 'coagular-se', 'solidificar-se un líquid' i els seus derivats tenen plena vitalitat en el País Valencià: GGirona duu *collar* «cuajar» en el seu *Vocab.* del Maestrat; MGadea que era de la comarca d'Alcoi l'usa en la seva obra folklorica: «Aygua de civá [que] refresca; si no està *quallada* de báes (=debadés)» (T. del Xè I, 221), i també Enric Valor, que és de La Foia de Castalla: «—S'ha girat el temps! —que es va preocupar el vell. —Ca! No farà res! Això és l'Aitana que *qualla* el ros de la nit» («Jornada», València, 18-xii-62). Fou sentit per JCoromines ben sovint en els pobles de la Rib. de Xúquer i del sud (1962-63): «(amb la) botja pansera (es) *kuála* un formatge» (Sumacàrcer), «(el xerigot) el *kuálen* (i en fan brullo) *pa krier jónecs*» (Alcúdia de Crespins), «se *kóle* (la llet)» (Simat), «quan hi posaven *kuál* a la pasta de fer rosques es *kuáláve*» (Bellús), «se *kóla*» (Vall d'Ebo) «--- deixa *kuálár* la sal» (Sta. Pola); i amb la variant g-: «quan s'hi atura l'aigua en aquest barranc, s'hi *guála* la sal» (Pinós, Monóver). En els País Valencià *quallar* (intr. o refl.) ha pres a més l'ac. de 'formar-se el fruit en els arbres fruiters, granar el blat' (comp. el murcià *cuajar* 'granar, nacer y formarse el fruto en árboles y plantas», GSoriano).³ AlcM dona aquest exemple de l'ús diari: «Lo blat no ha *quallat*» (s. v. *quallar*); a més l'ex. que dona a Gandia s. v. *collar* 2 (derivat de *coll* 'puig de poca alçada'), «La collita no ha *collat*», pertany a *collar* (variant de *quallar*), que s'hi dona com *collar* 5. Fou usat per MGadea: «La nit de Sen Joan --- diuen que les anòus i almelles *quallen* el galló» (T. del Xè I, 155). D'aquí l'ús d'aquest verb en sentit figurat de 'arribar a formar-se, madurar-se, una cosa, una persona, un projecte etc.': MGadea en el seu diccionari (s. v. *cuallá*) inclou *estar una persona o cosa ya cuallá* «estar una persona o cosa en su completo desarrollo físico».⁴

Quallar és viu a més a Eivissa (PzCabr. «*cullá*: cuajar»); AlcM el localitza també a Calaceit (Matar.); JCoromines va sentir *callar*, amb solució occitana (< q(u)allar) a Orellà (Confl.), 1959, veg. *caulada* (infra); la mateixa forma s'usa a Alta Ribag.: *callá(r)* «cuajar» (Ferraz), que duu l'ex.: «Tenim que *callá(r)*»⁶⁰

la llet» (p. 36), subst. *callo* (infra); cf. *callar* (subst.) a l'aragonès de Bielsa (veg. n. 12). Altrament, no és impossible que tinguem un rastre de *quall* en el sentit figurat de 'quallament, o quallar-se una idea, madurar-se, concretitzar-se', amb desenvolupament semàntic semblant a València (supra), en la locució adverbial (*temps*) de *coll*, general en el dialecte central i potser també en tot el Principat en contextos com «tinc encara tres dies de *coll*», «doneu-me un any de *coll*», «Quant de temps de *coll* tinc per pensar-n'hi?»», «deixeu-me almenys un dia, una hora de *coll*»; però també és possible que hi tinguem simplement *coll* < CÖLLUM en un sentit translàtic.

La gran vitalitat de *quallar* a València es deuria al fet que allà hagi continuat com a mossarabisme: notem amb aquest motiu l'aparició del substantiu *quwályo* (amb variant de ms. *qályo*) en Abenbuclarix (c. 1106) designant 'quall, part del sistema digestiu dels ruminants' (DECH II, 256b29), però potser no era enterament l'aportació del mossàrab. El mot possiblement també era continuació de COAGULARE en el Principat. El cas és que en català tenim el testimoni de la presència de COAGULARE en la forma variant *colar*, que suposa COA(G)ULARE > q(o)aular, amb el mateix desenvolupament que va produir llenguadocià antic *caular* (modern *càoula*).⁵ Notem que *colar* 'quallar' fou registrat a La Maçana (Andorra) per Krüger (VKR VIII, 82) i JCoromines a Àreu (Vall Ferrera), «La llet s'ha *colat*» (1933). Endemés, el qualificatiu *colat* en el compost *ferro colat*, que AlcM dona com a sinònim de *ferro just* 'el que resulta de la fundació de metall' sense documentar-lo, és un altre reflex de *colar*. Hi ha un ex. de *ferro colat* en un doc. de 1526 citat pel DAG. de *Manual d'Ardits* III, 384 («--- foren pezades sexanta y una pedra de ferro colat --- a obs de la artilleria de la ciutat») i en trobem un altre en la cançó popular: «lo primer plat de taula és lo *ferro colat* // lo segon plat de taula / és un plom retrinxat» (MilàF, *Romillo.*, 95B14: el text és la resposta de Girona a la intimació de rendir-se, 1809); cf. oc. *acier calbat* «acier trempé» (PDPF). Igualment és derivat de *colar* el subst. *colada* «quallada», ja documentat en la *Gènesi d'Esript.* (text de 1451) i en el *ThPu.* (1575), infra. De fet, un ex. de *colar* que apareix en StVicentF és molt probablement aquesta mateixa forma, i no una variant gràfica de *collar* (com ho pensa GSchib, *Vocab. St. Vicent F.*, pp. 48 i 179): «*nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum mel coagulasti?*» Ja sabeu com se *cole* la leyt, e puix fan lo formatge; «*sic tu coagulasti me in utero matris meae*» (*Sermons* II, 117.31).⁶ Notem, a més, el subst. *col* 'quall', usat avui al Pallars i en el llenguatge en general en el compost *herba-col*, ja documentat en el període medieval juntament amb la variant *herba-colera* (infra), que JCoromines explica com COA(G)ULARIA > *quaulera* > *colera* (*EntreDL* I, 162b).

DERIV.: *Quall* [S. XIV: *quayl* o *cayl*, en *Libre de les Medic. Part.*, p. 170], del ll. COAGULUM 'substància quallada', 'substància que s'usa per a quallar'. En l'esmentat *Libre* hom fa referència a les diferents virtuts